

*Маловичко С.В.,**к.е.н., доцент,**завідувач кафедри маркетингу та менеджменту,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО», «ЕЛЕКТРОННА ЕКОНОМІКА» ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ ПЛАТФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні підходи до визначення поняття «інформаційне суспільство». Узагальнено наукові погляди до дефініції терміну «електронна економіка». Детерміновані поняття «інформаційне суспільство» та «інформаційна економіка» як основні каталізатори розвитку електронної торгівлі.

Ключові слова: електронна торгівля, електронна комерція, інформаційне суспільство, електронна економіка, віртуальна економіка, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток Інтернет-технологій, швидке його поширення в сукупності з науковим прогресом у сфері інформаційно-комунікаційних технологій спричинили значні хвилі трансформацій в бізнес-колах. Реалії сьогодення свідчать про нові тенденції розвитку економіки, зміну вектору економічного розвитку з традиційної в бік електронної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що розглядали питання інформатизації суспільства та економіки, можна виділити Н.В. Апагову [29], Л.С. Винарик, А.Н. Щедрина, Н.Ф. Васильєву [1], А.І. Ракітова [2], О. Тоффлера [3], Д. Белла [4; 5], І.Г. Ханіна [6], Т.А. Селищеву [7], Е. Масуду [8; 9], М. Кастельса [10], Ж. Бодріяра [11], С.Н. Колеснікова [12], Н.Н. Ермошенко [13], М. Постера [14], Д. Робертсона [15], З. Бжезинського [16], С.А. Дятлова [17], О.С. Мельничук [22] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Науковцями не у повній мірі досліджені питання взаємозв'язку понять «інформаційне суспільство», «електронна економіка» та «електронна торгівля».

Мета статті полягає у аналізі методологічних позицій стосовно термінів «інформаційне суспільство», «інформаційна економіка», та на основі компаративного аналізу теоретичних підходів визначенні їх як економічної основи здійснення електронної торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційно-комунікаційні технології можна віднести до елементу інфраструктури суспільства та факторів швидкого економічного зростання. Інтернет ініціює та підтримує розвиток електронної торгівлі, відносини в середині якої відбуваються за рахунок сучасних засобів комунікацій.

Сучасна інформаційна революція стала можливою завдяки збігу багатьох факторів: 1) появи цифрових засобів обробки значних обсягів електронних інформаційних ресурсів, бурхливому розвитку електроніки; 2) вступу людини в космос і створенню супутникових технологій зв'язку; 3) розробці інформаційно-мережових технологій і появи Інтернету [1, с. 132].

Відповідно до наукової доктрини А.І. Ракітова, сутність інформаційної революції полягає у «зміні інструментальної основи, способу передачі та зберігання інформації, а також обсягах інформації, що є доступною активній частині населення» [2, с. 215].

Згідно концепції інформаційних революцій О. Тоффлера [3, с. 275], Д. Белла [4; 5, с. 195], «інформатизація суспільства не є науково-технічною модою...», «...процес інформатизації на сьогодні виступає як глобальний», його можна «...кваліфікувати як нову соціотехнічну революцію». І. Ханін вважає, що «основу... цивілізаційних змін складає шоста інформаційна революція, результатом якої є формування на у світі нової цивілізації – інформаційного суспільства» [6].

Економічною платформою здійснення електронної торгівлі є «інформаційне суспільство» та «електронна економіка».

Інформаційному суспільству властиві: 1) єдиний інформаційний простір; 2) домінування в економіці нових технологічних устроїв, що базуються на масовому використанні мережових інформаційних технологій, перспективних засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій; 3) провідна роль інформаційних ресурсів в забезпеченні стійкого поступального розвитку суспільства; 4) зростання ролі інфраструктури (телекомунікаційною транспортною, організаційною) в системі громадського виробництва і посилення тенденцій до спільного функціонування в економіці інформаційних і грошових потоків; 5) фактичне задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах; 6) високий рівень освіти, обумовлений розширенням можливостей систем інформаційного обміну на міжнародному, національному і регіональному рівнях, і, відповідно, підвищена роль кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик; 7) висока значущість забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства і держави; 8) наявність ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне отримання, поширення і використання інформації [7, с. 15].

Методологічні позиції відносно терміну «інформаційне суспільство» дещо розбіжні. У науковій літературі з економіки, менеджменту та інформаційного управління відокремлюють два протилежні підходи до його тлумачення. Згідно з першим з них, якого дотримуються, зокрема, Е. Масуда [8; 9, с. 479–494], Д. Белл [4], М. Кастельс [10], Ж. Бодріяра [11], С.Н. Колесніков [12], Н.Н. Ермошенко [13], інформаційне суспільство розглядається як економічне поняття, що має важливі технологічні характеристики. Логічним є підхід Д. Белла [4], що висловлює думку про те, що базисом інформаційного суспільства є нова інтелектуальна технологія, яка використовується в прийнятті управлінських рішень.

Протилежної точки зору дотримуються М. Постер [14], Д. Робертсон [15], А. Ракитов [2], З. Бжезинський [16], Е. Тоффлер [3], які розглядають соціальну складову цього терміну, акцентуючи увагу на комунікації в якості основного каталізатора й ініціативного поштовху до трансформацій в суспільстві.

До основних відмітних ознак інформаційного суспільства можна віднести: 1) інформаційну економіку; 2) високий рівень інформаційних потреб усіх членів суспільства і фактичне задоволення цих потреб для основної маси населення; 3) високу інформаційну культуру; 4) вільний доступ кожного члена суспільства до інформації, обмежений тільки інформаційною безпекою особи, громадських груп і усього суспільства [17, с. 15].

Враховуючи культурно-ціннісний аспект та експліцитні та імпліцитні проблеми мультиагентської взаємодії в інформаційному суспільстві, доцільно окреслити основні проблеми, що каталізуються перед суспільством: по-перше, біхевіористичні (прийняття й адаптація до нової соціальної організації; переосмислення ролі й значення знань та інформації, їхньої цінності для поступального розвитку суспільства; вплив інтелектуальних технологій та телекомунікацій на поведінку членів суспільства) [4, с. 45–50, 150–160, 415, 500–508]; по-друге, інституціональні (проблема взаємодії між політичними інститутами, що історично склалися, і все глобальнішими економічними агентами; проблема взаємовідносин владної еліти та маси в інформаційному просторі; проблема культурної різнобарвності та плюралізму; проблема вибору курсу розвитку науки та

освіти) [20, с. 15–20, 205–208]; по-третє, культурно-екологічні (зміна сутності суспільних інституцій (від сім'ї до школи); проблема зростання обсягів інформаційних потоків; вплив тотальної глобалізації на формування нової системи цінностей суперіндустріального суспільства; проблема формування нової ментальної реальності на підставі фрагментів, отримуваних з демасифікованих мас-медіа; формування екологічної культури) [21, с. 200–215].

Завдання, які належить вирішувати при переході до інформаційного суспільства, представлено на рис. 1.

Як зазначає Л.С. Винарик, А.Н. Щедрин, Н.Ф. Васильєва, основними відмінними рисами інформаційного суспільства є: «інформаційна економіка»; «... високий рівень інформаційної потреби ... суспільства»; «вільний доступ кожного ... до електронних інформаційних ресурсів; «розвиток економічного простору, на якому функціонують суб'єкти господарювання; «поява... електронної інформації»; «необхідність врахування фактору часу» [1, с. 133].

Таким чином, еволюційні процеси становлення інформаційного суспільства [22, с. 93] закономірно впливають на формування електронної економіки [23–27]. Приклади та тенденції віртуалізації економіки наведені на рис. 2.

Як справедливо зазначають Н.О. Чучко, Н.В. Апатова, Л.С. Винарик, А.Н. Щедрин, Н.Ф. Васильєва, ЕТ здійснює вплив на електронну економіку: 1) здійснюється перехід від уніфікованого споживання до індивідуального; 2) електронна торгівля може здійснюватись як на національному, так і на міжнародному рівні, але практично неможливо як розділити ці

Рис. 1. Завдання, які належить вирішувати при переході до інформаційного суспільства

Джерело: розроблено автором на основі [17, с. 21]

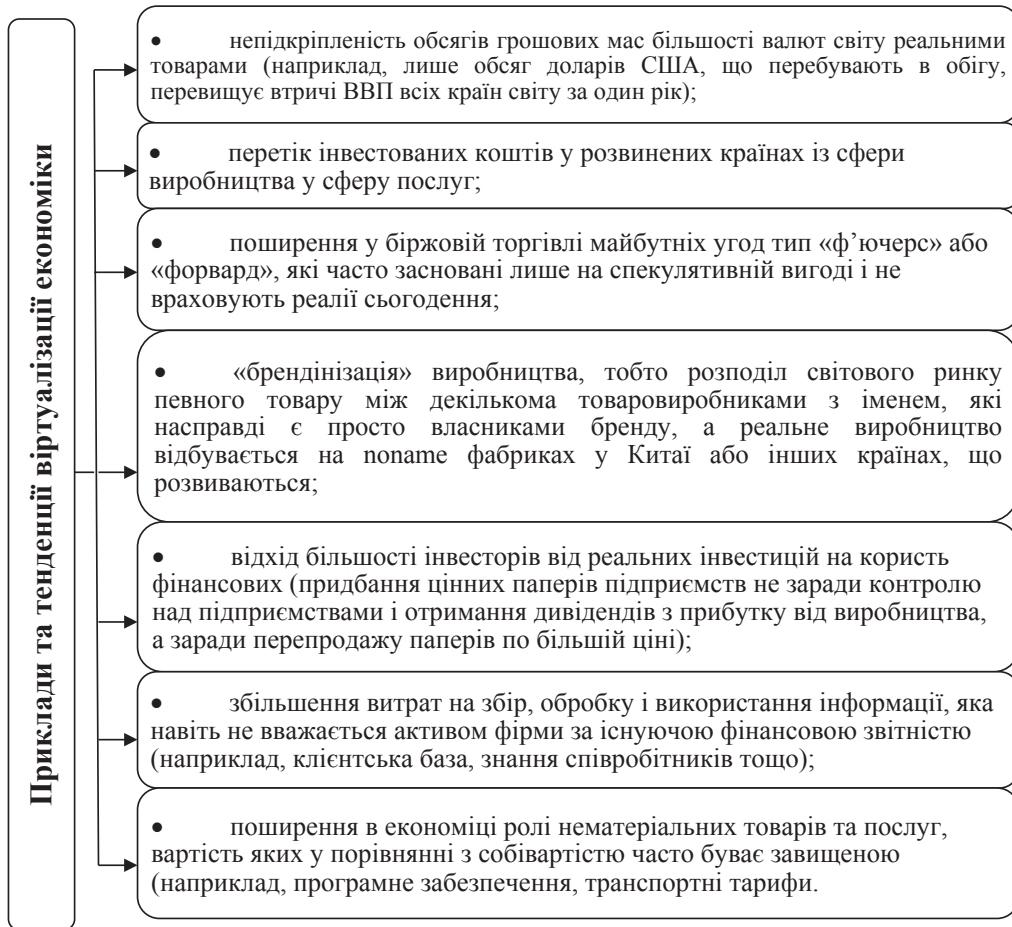

Рис. 2. Приклади та тенденції віртуалізації економіки

Джерело: розроблено автором на основі [28]

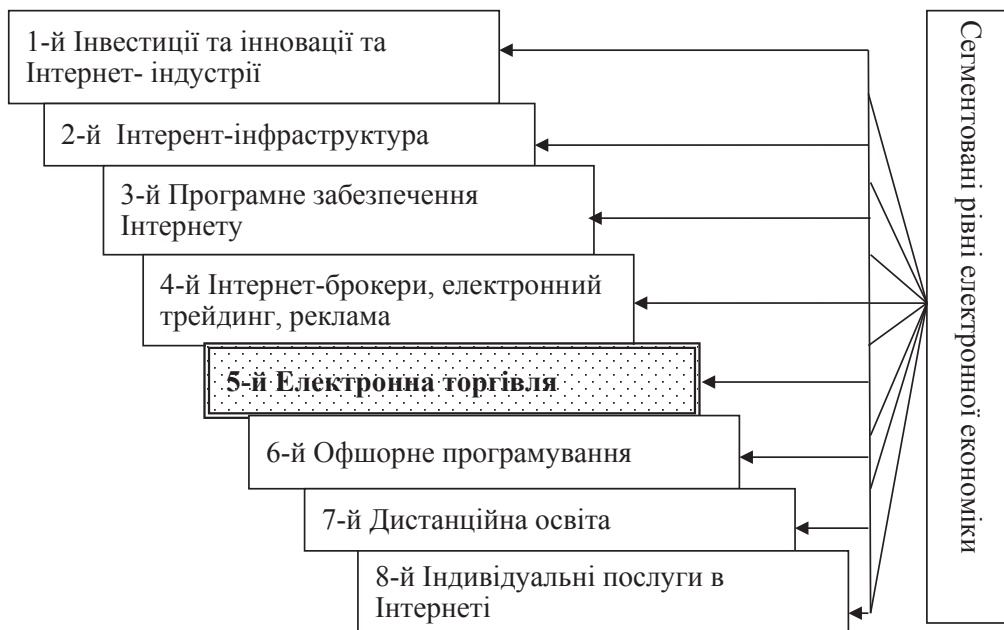

Рис. 3. Сегментовані рівні електронної економіки

Джерело: розроблено автором на основі [17, с. 99]

рівні, так і визначити географічне місцезнаходження продавця; 3) електронна торгівля дає змогу вирівняти стан в міжнародному розподілі праці [29, с. 66; 26]; 4) зникають інвестиційні та торговельні бар'єри, розвивається стратегія глобального ринку [1, с. 14]; 5) різко посилюється конкуренція між окремими країнами і міждержавними економічними центрами, і перемога в гострій конкурентній боротьбі вимагає постійних інновацій з метою підтримки економічного і інформаційного лідерства на глобальних ринках [17, с. 8].

В широкому розумінні електронна економіка – це економіка, заснована на широкому та інтенсивному використанні інформації, знань та інформаційних технологій; у вузькому значенні – мережева економіка, тобто економіка, що базується на мережевих технологіях і моделях «бізнес-бізнес» (Business 2 Business) і «бізнес-споживач» (Business 2 Consumer) [30, с. 29–31].

І.А. Матвеевим електронна економіка інтерпретується як «...форма ведення господарської діяльності інформаційного суспільства, яка характеризує сукупність стосунків, що складаються в системі цифрового виробництва товарів і послуг, їх розподілу, обміну і споживання» [31]. Наприклад, В.А. Висоцька застосовує термін «віртуальна економіка» та трактує його як: «...економіку, засновану на інтерактивному бізнесі та на головному законі людини-економії часу» [32, с. 34]; той же термін в більш широкому значенні використовують І.А. Кримський, К.В. Павлов, розуміючи під віртуальною економікою «особливий економічний простір, в якому здійснюється електронна комерція, електронний бізнес; це економіка, заснована на використанні інтерактивних можливостей» [33, с. 7]. К.В. Чекіна детермінує поняття «мережева економіка», визначаючи її як «...господарчу (економічну діяльність), що здійснюється за допомогою електронних мереж» [34, с. 37]. Ця думка може бути доповнена точкою зору С.А. Дятлова, який дефініціює термін «інформаційно-мережева економіка» та визначив її як «...глобальну мережеву складноорганізовану багаторівневу структур у взаємовідносин між економічними агентами через Інтернет і інші телекомунікаційні засоби» [35, с. 108].

Л.Б. Фрідкін застосовує поняття «електронної економічної діяльності», розглядаючи його тільки з позиції торгівлі, тобто «...реалізації товарів і послуг в електронній формі (програмного забезпечення, інформації та ін.) з використанням сучасних інформаційних технологій» [36, с. 43]. Ця точка зору є дуже дискусійною, так як не враховує інші сфери електронної економічної діяльності, наприклад, аутсорсінг, лізинг, факторинг, рекрутинг, страхування тощо.

Існування різних інтерпретацій дозволяє охопити усе різноманіття проявів електронної економіки розглядати її як форму ведення господарської діяльності, структуру взаємовідносин, середовище функціонування та процес. Таким чином, можна погодитися з науковцями, які зазначають: «...технологічний процес та інновації є довгостроковими рушійними силами економічного росту» [35, с. 19]. Узагальнюючи вищевикладене, виділимо місце електронної торгівлі серед сегментованих рівнів електронної економіки (рис. 3).

Висновки. Таким чином, очевидним є той факт, що саме розвиток інформаційно-комунікаційних технологій спричинив появу інформаційного суспільства, що стало поштовхом до розвитку електронної економіки, саме це каналізувало виникнення електронної торгівлі як її іманентної частини.

Література:

1. Винарик Л.С., Щедрин А.Н., Васильева Н.Ф. Онлайн-бизнес : [монография] / [Л.С. Винарик, А.Н. Щедрин, Н.Ф. Васильева]. – Донецк, 2007. – 370 с.
2. Ракитов А. Философия компьютерной революции / А. Ракитов. – М. : Политиздат, 1991. – 287 с.
3. Тоффлер О. Третья волна // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія : [навч. посіб.] / О Тоффлер ; упоряд. В. Лях. – Київ : Либідь, 1996.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева ; изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.
5. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Д. Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія : [навч. посіб.] ; упоряд. В. Лях. – Київ : Либідь, 1996.
6. Ханін І.Г. Інформаційно-технологічні передумови формування постіндустріального суспільства як концепції нової глобальної цивілізації / І.Г. Ханін // Ефективна економіка. – 2012. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1765>.
7. Селищева Т.А. Структура российской экономики: на пути к информационному обществу / Т.А. Селищева. – СПб. : Изд-во СПб-ГУЭФ, 2006. – 184 с.
8. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Wash. : World Future Soc., 1983. – 320 p.
9. Masuda Y. Hypothesis on the genesis of homointelligens / Y. Masuda // Futures. Guilford, 1985. – Vol. 17, № 5. – P. 479–494.
10. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под. науч. ред. О.И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
11. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр. О.А. Печенкина. – Тула : Тульский полиграфист, 2013. – 204 с.
12. Колесников С.Н. Стратегия бизнеса: управление ресурсами и знаниями / С.Н. Колесников. – М. : Стасус-кво 97, 2000. – 116 с.
13. Ермошенко Н.Н. Рынок и информация: взаимосвязь, становление и развитие / Н.Н. Ермошенко // Информация и рынок. – 1991. – № 1. – С. 15–24.
14. Poster M. Cyber democracy: Internet and the Public Sphere // Internet Culture / Ed. by Porter D. – New York, 1997.
15. Robertson R. The twofold process of the particularization of the universal and the universalization of the particular // Globalization: Social Theory and Global Culture, London, 1992. – P. 177–178.
16. Бжезинский З. План игры : геостратегическая структура ведения борьбы между США и СССР / З. Бжезинский ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1986. – 243 с.
17. Дятлов С.А. Информационно-сетевая экономика: структура, динамика, регулирование : [монография] / [С.А. Дятлов, В.П. Марьяненко, Т.А. Селищева]. – СПб. : Астерион, 2008. – 416 с.
18. Государство и рынок: новое качество взаимодействия в информационно-сетевой экономике : в 2-х т. / Под ред. проф. С.А. Дятлова, проф. Д.Ю. Миропольского, проф. В.А. Плотникова. – СПб. : Астерион, 2007. – 424 с.
19. Селищева Т.А. Структура российской экономики: на пути к информационному обществу / Т.А. Селищева. – СПб. : Изд-во СПб-ГУЭФ, 2006. – 184 с.
20. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture / M. Castells. – Oxford : Blackwell Publishing, 1996–1998. – 3 volumes.
21. Toffler A. The Third Wave / A. Toffler. – New York : Morrow, 1980. – 544 p.
22. Мельничук О.С. Розвиток електронної комерції у структурі інформаційної економіки України / О.С. Мельничук // Вісник Київськ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія «Економіка». – 2014. – № 8(161). – С. 93–97.
23. Chaffey D. E-Business and E-Commerce Management : Strategy, Implementation and Practice. – 5-th ed. – Harlow : Pearson, 2011. – XXXI, 733 p.

24. Kalakota R. E-Business 2.0 : Road map for Success / R. Kalakota, M. Robinson. – Boston: Addison-Wesley, 2010. – XXIV, 520 p. – (The Addison-Wesley Information Technology Series).
25. Laudon K. C. Management Information Systems : Managing the Digital Firm / K. C. Laudon, J. P. Laudon. – 12-th ed. Global edition. – Boston : Pearson, 2012. – 630 с.
26. Laudon K. C. E-commerce 2012 : business. technology. society / K. C. Laudon, C. G. Traver. – International edition. 8-th ed. – Boston : Pearson, 2012. – 909 p.
27. Vander Mark W. Marketing.com : E-commerce, social media, and mobile Internet in practice / Translation: J. Naeije and NHTV (Nederlandse Hogeschool Voor Toerisme). – 1-st ed. – Houten : Noordhoff Uitgevers, 2011. – 141 p.
28. Горовий Д.А. Віртуальні економічні відносини та їх роль в сучасній економіці / Д.А. Горовий, К.О. Горова // Вестник Национального технического университета «ХПИ» : сб. науч. тр. ; Харьковский политехнический ин-т, Нац. техн. ун-т. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2011. – Вып. 8 – С. 7–11.
29. Апатова Н.В. Рискология виртуального предпринимательства / Н.В. Апатова, С.В. Малков. – Симферополь : ДИАИПИ, 2013. – 316 с.
30. Зуев А., Мясникова Л. Электронный рынок и «новая экономика» / А. Зуев, Л. Мясникова // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 55–71.
31. Матвеев И.А. Электронная экономика: сущность и этапы развития / И.А. Матвеев // УЭКС. – 2012. – № 6(42) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://uecs.ru/makroekonomika/item/1427-2012-06-29-06-02-49>.
32. Висоцька В.А. Особливості проектування та впровадження систем електронної комерції / А.Ю. Висоцька // Вісник національного університету «Львівська Політехніка». Серія «Комп'ютерні науки та інформаційні технології». – 2008. – № 629. – С. 34–45.
33. Крымский И.А. Павлов К.В. Проблемы и перспективы развития электронной экономики в России / И.А. Крымский, К.В. Павлов. – Мурманск : Изд-во Кольского НЦ РАН, 2007. – 200 с.
34. Чекіна К.В. Інтернет та сучасні способи ведення електронного бізнесу / К.В. Чекіна, О.В. Орлик // Інформатика та інформаційні технології : студ. наук. конф. (20 квітня 2015 р.). – Одеса, ОНЕУ. – С. 36–39.
35. Дятлов С.А. Информационно-сетевая экономика: структура, динамика, регулирование : [монография] / [С.А. Дятлов, В.П. Марьяненко, Т.А. Селищева]. – М. : ИНФРА-М, 2015. – 414 с.
36. Фридкин Л.Б. Налогообложение и Интернет / Л.Б. Фридкин // Электронная торговля в СНГ и восточно-европейских странах : материалы VII междунар. науч. конф. (Минск, 9 ноября 2005 г.) ; отв. ред. Б.Н. Панышин. – Мн. : БГУ, 2001. – С. 38–48.

Маловичко С.В. Сущностный анализ понятий «информационное общество», «электронная экономика» как экономической платформы осуществления электронной торговли

Аннотация. В статье проанализированы теоретические подходы к определению понятия «информационное общество». Обобщены научные взгляды к дефиниции термина «электронная экономика». Детерминированы понятия «информационное общество» и «информационная экономика» как основные катализаторы развития электронной торговли.

Ключевые слова: электронная торговля, электронная коммерция, информационное общество, электронная экономика, виртуальная экономика, информационно-коммуникационные технологии.

Malovychko S.V. Essence analysis of concepts «informative society», «e-economy» as economic platform of realization of e-commerce

Summary. In the article the theoretical going is analyzed near determination of concept «informative society». Scientific looks are generalized to definition of term «e-economy». «Informative society» and «informative economy» as basic catalysts of development of e-commerce are determined.

Keywords: e-commerce, e-commerce, informative society, e-economy, virtual economy, informatively-communication technologies.